

Kultuur (/)

Jaanus Samma: ei ole ühtset tõde, tõesid on nii palju, kui on näituse vaatajaid (3) (/k/kunst/e4389a39-1fe6-43a7-889d-7e8fd67c35f3)

Jaanus Samma näitust „NSFW. Esimehe lugu” Veneetsia biennaali Eesti paviljonis Palazzo Malipieros 2015 (Foto: cca.ee)

Mari Kartau
31.03.2015 14:47 Uuendatud 19:49
Rubriik: Kunst (<http://kultuur.err.ee/l/kunst>)

Täna esitleti Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuses eesti kunstnik Jaanus Samma ja itaalia kuraator Eugenio Viola näitust „NSFW. Esimehe lugu”, mis avatakse 7. mail Veneetsia biennaali Eesti paviljonis Palazzo Malipieros.

NSFW on netisuhtluses levinud lühend väljendist *not suitable for work* (tööks mittesobiv), mis paratamatult haakub tuntud lühendite ENSV ja NSVL-ga.

Kuraator Eugenio Viola jaoks ongi huvitat just näitusel esitatava nõukogude aja loo link praeguse ajaga. „Põhimõtteliselt kasutab ka Itaali paviljon seekord samalaadset kontseptsiooni: vaadatakse minevikku, et mõista olevikku ja vältida vigu tulevikus,” selgitas Viola.

Näitus jutustab fiktiivse ooperi fragmentidena esitletud installatsiooni, filmide ja arhiivi vormis loo 1950. aastatel edukat kolhoosiesimehe põlve pidanud Juhan Ojastest (1921-1990, nimi muudetud).

Jaanus Samma leiab, et Esimehel oli väga värvikas elu. „Sain seda kasutada näitena gay subkultuurist nõukogude perioodil. Kohe peale sõda tegi ta edukat karjääri kolhoosiesimehena, kõik läks justkui hästi, kuni 60te keskpaigani, kui tuli avalikuks tema suhe teise mehega,” jutustas Samma. „Kuna see oli kriminaalkorras karistatav, läks ta pooleteiseks aastaks kinni.“

Suure isamaasõja veteran, perepea Ojaste saadeti 1966. aastal töölaagrisse homoseksuaalsuse süüdistusega. „Pärast seda ei huvitanud teda avalik arvamus, temast sai vabameelne ja gayringkondades väga aktiivne inimene, kes kujunes omamoodi legendaarseks,” liisas Samma.

Eugenio Viola nägi selles loos paralleeli kaasajaga. „Praegusel ajal oleme tunnustajaks uutele diskrimineerimise vormidele, mitte ainult sooliste, vaid ka poliitiliste, sotsiaalsetele, kultuurilistele,” arvas Viola.

Vangist naasnuna sai Esimehest kurikuulus juhusuhelantija Tartus, kes suri 1990. aastal väidetavalt kiremõrva läbi, mille saatis ilmselt korda tema soldatist armuke.

Jaanus Samma on selle projektiga juba mõnda aega tegelenud. „Alguse sai kõik uurimustööst nõukogude gay-elust, mida ma alustasin 2011 intervjuudega,“ meenutas Samma. „Sellest kasvas välja töö Köler Prize nominatsiooninäitusel, ja see tundus ka edasiarendamiseks sobiv Veneetsia biennaali jaoks.“

Näitus toob esile, kuidas Nõukogude perioodil kontrolliti inimeste igapäevaelu intiimse sfääri terrori läbi, mis ohustas kõiki ühiskonnaliikmeid. Diskussioon isikuvabadusest seoses seksuaalsete eelistustega on aktuaalne ka praegu, eriti elavalt lahvatas see lõkkele kooseluseaduse kontekstis.

Kuigi seadus võeti vastu, on Eestis siiski palju inimesi, kes suhtuvad gay-temaatikasse negatiivselt. Mida võiksid nemad arvata riigi 132 000 euro suurusest finantseeringust Veneetsia biennaali projektile?

Kultuuriministeeriumi kunstinõunik Maria-Kristiina Soomre arvas, et see on neile võib-olla isegi olulisem projekt, kui meile. „Kunstide toetamine on selle riigi üks olulisi ülesandeid, ja see on üks väga väike tahk sellest,“ vastas Soomre.

Näituse komisjar Maria Arusoo lisas, et tegelikult on see summa vaid osa projekti maksumusest, väga palju on ka eratoetajaid. „See pole poolt ega vastu projekt,“ lisas Arusoo. „Ta tegeleb küll väga tundliku teemaga, aga see on tegelikult märksa laiem kui gay-kogukonna teema. See räägib inimõigustest, mis on väga aktuaalne meil ja siin ning ka ühiskonnas ja maailmas laiemalt. Maksumaksja võiks olla uhke, et Eesti julgeb valupunktidest avalikult rahvusvahelisel platvormil rääkida.“

„Ükskõik, milliste vaadetega me oleme, me keegi ei taha, et meie eraellu sekkuks riik sellisel tasemel, nagu ta ükskord seda tegi,“ täiendas Soomre.

Samma teos keskendub peaaesjalikult Esimehe üle toimunud kohtuprotsessile. „See saab olema vaadeldav nii näitusel kui loetav kataloogist,“ kirjeldas Samma. „Teine pool on teatraalne tõlgendus, kus keskseks elemendiks on videod koostöös Marko Raadiga.“

Videoteostes taastatakse stseene toimikust, helitaust on Maarja Kangro sõnadele kirjutatud Johanna Kivimäe ooperiaaria. „Taustad on vanakooli stiilis Elin Tikerpuu maalitud, nagu teatrites,“ kirjeldas Samma. „On ka fotod ja objektid. Kõik kulmineerub loožiga, installatsiooniga, mis oli Köler Prize näitusel 2013.“

Uhke ooperivorm loob vajaliku distantsi, mis aitab kaugelt minevikku tänapäeva perspektiivist mõtestada.

Samma lisab, et näitusel ei ole kindlat hierarhiat ega liikumistrajektoori. „Fragmendid peab külastaja ise kokku panema. Ajaloo tõlgendamisel ei ole ühtset tõde, tõdesid on niipalju, kui on näituse vaatajaid. Loodan, et kõlama ei jää niivõrd ühe mehe elu, pigem mingi üldistus, kus võib tõdeda, kui haprad on inimõigused tegelikult.“

Samma loominguga tugev külg on suurejoonelised, lakoonilised installatsioonid, mis mõjuvad vaatajatele tavaliselt ka ilma lisaselgitusteta. Kas tõesti on alati vaja kunstile lisada justkui teaduslik uurimus, et seda mõistetak?

Samma väidab, et arhiivmaterjalidele toetuv osa ei taotle teaduslikkust. „See on pigem kollaaž ajastupiltidest ja Esimeest puudutavatest materjalidest, mis rikastab lugu ja seletab mingid asjad lahti“, ütleb ta. „Ilma loota oleks väga raske mõista kasvõi neid videosid ja kõike muud, mis sinna ümber on loodud. Teine platvorm materjalile lähenemiseks oleks kirjutada raamat, aga ma tunnen ennast mugavamalt näituseformaadis mõtteid avaldades.“

Eesti osaleb rahvuspariljoniga Veneetsia biennaalil juba 10. korda. Näitust saatvad trükised on kujundanud Brit Pavelson. Kaheosalise näitusekataloogi „NSFW. A Chairman's Tale“ annab Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus välja koos kirjastusega Sternberg Press. Näituse kataloogi koostajad on projekti asekomissar Rebeka Põldsam ja Eugenio Viola. Kaastööd tegid veel Maria Arusoo, Maarja Kangro, Slava Mogutin, Kevin Moss, Riikka Taavetti, kataloogi täiendavad valitud fotod ja reprod näituselt.

Kataloogi teise osa „Criminal Case“ on Esimehe toimiku ja kunstniku tehtud intervjuude põhjal kokku pannud Martin Rünk ja Jaanus Samma.

Jaanus Samma (1982) on õppinud Eesti Kunstiakadeemias graafikat ja on hetkel Eesti Kunstiakadeemia doktoriõppes. 2013. aastal võitis Jaanus Samma Eesti olulisima kunstiauhinna Köler Prize'i grand prix ja publikupreemia. Samma kunst on mitmekülgne ja käsitleb muuhulgas erinevaid mehesuse teemasid. Ta on osalenud mitmetel grupinäitustel ja korraldanud isiknäitusi Eestis ning rahvusvaheliselt alates 2005. aastast. Jaanus Samma loomingust saab rohkem teada ETV2 saatel „Meie aja kunst“ (<http://etv2.err.ee/v/3f097b28-c2a7-402b-a801-3478da00d228>) (2014).

Eugenio Viola (1975) on Napoli Madre muuseumi peakuraator, kes on Eestis varem kureerinud Mark Raidpere näituse EKKM-is (2013) ja Orlani koos Reet Varblasega Tallinna Kunstihoones (2008), teinud edukat koostööd Mark Raidperega ning töötanud teiste seas koos maailmanimedega nagu Marina Abramović, Teresa Margolles ja Tanja Bruguera. Lisaks kuraatoritööle peab Viola õppejõu ja kunstiteadlase ametit, olles koostanud hulgaliselt kunstnike monograafiaid, sh Hermann Nitschist (2013), Marina Abramov icist (2012) ja Orlanist (2007).

